

Мозгова Я. О.,
Національний транспортний університет, м. Київ

ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЯВИЩЕ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ (на матеріалі німецьких репортажів)

У статті розглянуто засіб експресивного синтаксису – парцеляцію, на матеріалі репортажів сучасних німецьких журналів. Особлива увага приділена класифікаціям парцеляції та функціям, які вона виконує у репортажах. Описані також випадки взаємодії парцеляції з іншими експресивними засобами текстів-репортажів.

Ключові слова: парцеляція, засоби експресивності, репортаж.

В статье рассмотрено средство экспрессивного синтаксиса – парцелляцию, на материале репортажей современных немецких журналов. Особое внимание уделяется классификациям парцелляции и функциям, которые она выполняет в репортажах. Описаны также случаи взаимодействия парцелляции с другими экспрессивными средствами текстов-репортажей.

Ключевые слова: парцелляция, средства экспрессивности, репортаж.

The article deals with a mean of expressive syntax – parcellation on the material of reportages of present-day German magazines. Special attention is paid to the classifications of parcellation and the functions which it carries out in the reportages. The cases of interaction of parcellation with other expressive means of reportage texts are outlined.

Key words: parcellation, means of expression, reportage.

Посилення останнім часом інтересу до категорії експресивності зумовлене необхідністю вивчення мовних засобів, за допомогою яких можна досягти максимального впливу на читача, що особливо актуально для публіцистики. Експресивний синтаксис завжди активно досліджувався лінгвістами: О. В. Александрова [1], Е. М. Береговська [2], Е. С. Геллер [4], О. Ю. Иванова [6], О. О. Кострова [8], О. П. Сковородников [11], Б. Тошович [12], Р. Braun [14], W. Fleischer [15], К. -Н. Göttert [16]. Однак, зважаючи на загальну тенденцію, характерну для сучасного публіцистичного стилю: його зближення із розмовним мовленням і, відповідно, вживання експресивних синтаксичних конструкцій, актуальним є дослідження парцеляції. Отже, **предметом** статті є засіб експресивного синтаксису – парцеляція.

Метою статті є з'ясування експресивних можливостей парцеляції на матеріалі репортажів у німецьких журналах. У зв'язку з цим необхідно встановити види парцеляції та виокремити функції, які вона виконує в текстах-репортажах.

Явище парцеляції вважається мовною універсалією, воно не має однозначного визначення, що пов'язано з його багатоплановістю. Парцеляцію ми розуміємо як «представленість речення у вигляді двох або декількох фраз із експресивною метою» або як стилістичний прийом, що полягає «в розчленуванні синтаксично зв'язного тексту на інтонаційно відокремлені відрізки розділені крапкою» [7]. Мова йде про надання статусу самостійного висловлювання окремим членам речення, які винесенні за рамки чи відокремлені, а не про усічені конструкції [3, с. 306; 5, с. 11]. Парцеляція – явище динамічного аспекту речення [10, с. 141], що визначається функціональною перспективою мовлення [6, с. 12].

Іноді парцеляцію розглядають як один із випадків оказіонального (мовленнєвого) еліпсису, характерного для персонально-забарвленого мовлення в реєстрі дистантної комунікації та для спонтанного мовлення в реєстрі безпосереднього спілкування [8, с. 60]. Однак таке визначення парцеляції є одиничним порівняно із традиційним її трактуванням [9], тому парцеляцією ми будемо називати прийом експресивного синтаксису, який передбачає членування структури речення на декілька інтонаційно відокремлених частин з метою створення певних стилістичних ефектів [7, с. 25].

За допомогою парцеляції відбувається економія мовних засобів, наприклад: *Mit viertelstündigem Verzug kann die Vorstellung beginnen. Keine Zeit für Lampenfieber (Focus 2008-25).*

Парцеляція тісно пов'язана з процесом поширення простих речень у тексті, тому що перша частина конструкції функціонує як просте речення, а парцелят-підрядне також набуває ознак самостійного висловлювання. Існує думка, що парцелят – це самостійне речення, яке входить до складу більшої синтаксичної одиниці як її компонент. Цей погляд базується на інтонаційній завершеності конструкцій та комунікативній достатності [10, с. 40–43], наприклад: *Viele von uns fühlen sich weder als Kanadier noch als Indianer, müssen sich mühsam wieder eine Identität zurückerobern, weil der Staat jahrzehntlang seinen Ureinwohnern die Kinder wegnahm, sie auf Viehtransporter lud und in katholische Internete brachte. Mich auch. Dort haben wir gelernt, dass wir Wilde sind und dass man uns domestizieren muss (Brigitte 2012-3).*

У парцелят виділяють найважливіші частини висловлювання, отже надаючи їм велике змістове та емоційне навантаження [6, с. 11].

Явище парцеляції слугує засобом створення враження процесу думки, а не готових результатів, та виокремлення головних її елементів шляхом повернення до них, деталізації. Парцельовані конструкції, які є частиною простого речення, також, як правило, мають інформативно-інтелектуальні якості.

У парцеляції засобом актуалізації та виділення виступають другорядні члени, доказом чому служать їхні широкі контекстуальні зв'язки – наявність у композиційно вузлових відрізках тексту. У зачині цей синтаксичний експресивний засіб виконує мобілізуючу функцію – привертає увагу читача до основної проблеми тексту-репортажу та вводить предмет мовлення: *Da vorn sitzt er. Der rote Schlips ist verrutscht, die Schultern in Nadelstreifen hängen herab, die Finger umklammern einen schwarzen Kugelschreiber. Vor ihm, im Bürgerhaus Stollwerck, sitzen*

an diesem Mittwochabend 70 Menschen, die in den Wohnungen neben dem Stadtarchiv lebten, das am 3. März in der Baugrube der U-Bahn versank. Sie wollen wissen, wie es nun weitergeht. Von ihm, von Fritz Schramma, der Kölner Oberbürgermeister (Der Spiegel 2009-14).

Зустрічаються парцельовані конструкції виділені в окремі абзаци, тоді вони об'єднують абзаци одночасно виділяючи найбільш значиму інформацію, наприклад: *Wenn jemand nicht in vollem Umfang Ergebnisse präsentiert, will Clare wissen, warum. Und wann mit dem Ergebnis zu rechnen ist.*

Nicht morgen. Heute noch. Gleich.

Wie geht das, so ein Leben? Auf Augenhöhe mit Männern, die weiß sind und reich und mächtig? (Brigitte 2008-12)

У заключній частині репортажу парцеляція надає більшої ваги загальному висновку, наприклад: *Für Fremde mag das ein zauberhaftes Bild abgeben, einen Archetypus der Stadt am Golf, in der die Vernunft einen so schweren Stand hat. Nicht jedoch für sie (Focus 2009-16).*

Речення з парцеляцією поділене на окремі комунікативні частини, як правило, на дві: перша – основна, друга – доповнення чи парцелят. Існує класифікація парцельованих конструкцій, яка висвітлює їхню функціональну природу. Залежно від функцій, парцельовані висловлювання поділяються на уточнювальні та інтенсифікаційні. Метою перших є розширення, доповнення та пояснення рематичної частини попереднього висловлення. З синтаксичного боку такий парцелят є найчастіше обставиною чи додатком, наприклад: *Auf drei Stockwerken verteilen sich Wollknäuel und Waschmaschinen, Buddhas und «Big Cups»-BHs. Staubsauger und Staubfänger (Focus 2009-30).*

Логічне виділення якогось факту, деталі чи події лежить в основі експресивного ефекту уточнювальних парцелятів. Основна функція інтенсифікаційних парцелятів – передача різноманітних емоцій: радості, гніву, оцінки, співчуття. Їхня будова може базуватися на повторі лексичних елементів або створюватися через уживання декількох однорідних членів чи однофункціональних підрядних, наприклад: *Die Kinder besuchen keine Schule. Sanna unterrichtet sie. Rechnen, Deutsch, Biologie, Kunst (Brigitte 2012-3).*

Відповідно до їхнього функціонування у тексті виділяють [7, с. 25] таку класифікацію парцельованих речень.

Отже, перший вид парцельованих речень виникає, коли тема базової частини має обмежене, обмежувальне значення, вказуючи на час чи місце здійснення якого-небудь факту, а рема показує реальний зміст цього факту, наприклад: *Außer der Familie oder Freunden helfen immer häufiger professionelle Agenturen bei der Partnersuche. Vor allem im Internet (Brigitte 2011-19); Die Hotels in Rangun füllen sich mit Deutschen, Franzosen, Südkoreanern, Israelis. Ein aufgeregtes Sprachengewirr (Focus 2008-21).*

Другий вид представлений парцельованими реченнями, у яких тема базової структури вказує на особу чи предмет, що є суб'єктом дії, а рема містить реальне висловлювання про цю особу чи предмет, наприклад: *Sie sehen aus wie zwei Außerirdische in Afrika. Weiße Kittel, weiße Hauben, Mundschutz, raschelnde Plastiküberschuhe. Zwei funkelnde Augenpaare (Brigitte 2007-8).* Так, у наведеному прикладі темою виступає підмет *Sie*, а парцельовані елементи пояснюють як саме вони виглядають: *Weiße Kittel, weiße Hauben, Mundschutz, raschelnde Plastiküberschuhe. Zwei funkelnde Augenpaare.*

До третього типу відносять парцельовані речення, де тема базового речення вказує на ситуативне обмеження дії та одночасно позначає особу чи предмет, а в ремі міститься повідомлення про цю особу чи предмет, наприклад: *In der Brandungszone einer Flatrate-Party halten sich auf Dauer nur Enthusiasten. Methode Schraubstock (Focus 2007-17); Vorsichtig wartet der junge Bergsteiger aus Berchtesgaden ein Stück hinaus, dann schwimmt er los. Ein paar Stöße nur. Sicherheitshalber (Focus 2007-29).*

До четвертого типу належать ті парцельовані конструкції, базові речення яких мають тему, де відтворюється якийсь факт дійсності, а рема цей факт уточнює та конкретизує, наприклад: *Auf 800 Schüler sollen die Schulen anwachsen, den Jugendlichen mittlere Reife und Abitur ermöglichen. Sogar an Ableger in Boston, Madrid und Paris denkt das Management. Selbst an eine eigene Lehrerakademie (Focus 2008-5).*

Однак ми вважаємо, що другий та третій типи парцельованих речень схожі між собою й тому недоцільно їх розділяти.

Парцеляція як стилістичний засіб виконує різноманітні функції:

– парцеляція може вживатися для конкретизації змісту базової частини: *Von allem das Beste wollen sich die Pädagogen bei Phorms herauspicken. Von Montessori und Waldorf (Focus 2008-5); I will das Bestmögliche. Und deshalb will ich auch den bestmöglichen Mann. Einen Mann aus Schanghai, gebildet, gut aussehend, Nichtraucher, aufrichtig, sicherer Job, gutes Einkommen, eigene Wohnung, durchsetzungsstark, gesellschaftlich anerkannt, tierlieb und auch kinderlieb (Brigitte 2011-19);*

– парцеляція використовується для характеристики емоційно-психічного стану суб'єкта: *Die anderen Frauen schwiegen. Geschockt. Sie verstanden nicht, wie sie lächeln konnte (Brigitte 2007-24);*

– парцеляція може виконувати описову функцію, відтворюючи умови, деталі подій, що описуються: *1000 Liter Alkoholika wird Timo Bemsel bis zum Schließen des Lokals ausgeschenkt haben und ganze zwölf Liter Wasser. Dazu fünf Tassen Kaffee (Focus 2007-17); Der Geist von Bayreuth. Eine eigentümliche Mischung aus quasi religiösem Weihrauchgedünst und dem profanen Duft von Hunde-Shampoo. Aus Weltereignis, das der Bayerische Rundfunk in ganz Europa überträgt, und dem Stolz der oberfränkischen Provinz (Focus 2007-32);*

– оцінна функція парцеляції, яка може бути позитивною та негативною, наприклад: *Kaum etwas davon hat Ruanda und auch kein Geld. Aber seine Schönheit. Den Dschungel, die Virunga-Vulkane, die Berggorillas. Eine stabile Politik. Die immerhin. Eine saubere Hauptstadt. Eine niedrige Korruptions- und eine viel versprechende Wachstumsrate von im letzten Jahr 6,5 Prozent (Focus 2008-12).*

Оказіональні стилістичні функції парцеляції: ритмомодельовальна, структурно-організувальна, характерологічна та комітативна: *Beate Kress beschließt, Dünger und Spritzmittel zu kaufen, jetzt, sofort. Morgen früh. Für zwei Jahre. Für zehn Millionen Dollar (Focus 2008-24); Wenn er in den Spiegel des Badezimmers blickt, wird ihm*

außer seinem müden Gesicht der Aufkleber mit der immer gleichen Mahnung begrüßen: «Wissen Sie eigentlich, wie viel Handtücher auf der Welt jeden Tag gewaschen werden?» Auch in Beverungen, östliches Westfalen (Focus 2008-12); Deswegen wälzt er in seiner Freizeit gern Mathebücher. Ein Gegengift zur Unberechenbarkeit, der Unlogik. Auf eine neue Rolle kann er nur hoffen. Mit ihr rechnen nicht (Focus 2008-12); Dort sei ihm schmerzlich bewusst geworden, dass diesem Beruf «immer etwas Armseliges» anhafte. Halt. Bitte keine Nabelschau und kein Wehklagen, denn das hasst er so in seiner Branche (Focus 2008-12); Mit ihrem ebenfalls ledigen Bruder lebt sie in einem Stadthaus, sie teilen die Kosten und auch die gelegentliche Einsamkeit. Vor der Tür ein kleiner Garten, im Inneren erdige Rottöne, ein breites Ledersofa. Viel mehr als die Einrichtung erzählt ihr Kleiderschrank über eine Frau, die sich nur schwer aus dem Schutz ihrer Zurückhaltung locken lässt, er enthält 50 Paar Schuhe oder mehr. Und über diesen universellen weiblichen Schuhtick kann man gemeinsam lachen und die Distanz aufbrechen. Für kurze Zeit (Focus 2008-12).

Класифікувати парцеляцію можна залежно від частин мови, якими є парцеляти та залежно від частин речення, якими вони виступають. За основу ми беремо класифікацію приєднувальних конструкцій А. В. Швеца [13, с. 30]:

– парцельований елемент найчастіше є підметом, який підкреслює чи конкретизує підмет основного речення, наприклад: *Ihre Welt ist nun der Wickeltisch. Die Plastikbadewanne mit dem Bären Pu. Das Gitterbett und der Schnuller dem 1. FCK-Emblem. Das pinkfarbene Post-nit am Badzimmerspiegel: «Pille nehmen!» (Focus 2009-24);*

Um die Wertpapierhändler der CDO-Abteilung ist, wie Mitarbeiter berichten, eine «chinesische Mauer» gezogen worden. Im Börsenjargon der Code für Informationssperre. Für Quarantäne.

Die Luftverschmutzung ist doppelt so hoch wie in Shanghai, alle Pestilenzen Chinas sondern ihre Gifte ab. Chemie- und Schwerindustrie (Focus 2008-9);

– парцельований елемент може бути присудком, наприклад: *Er selbst hat es auch lange nicht gewusst. «Sinnlos Scheiße gemacht» habe er. Sich geprügelt (Focus 2009-16).* «Sinnlos Anzeigen bekommen» у цьому прикладі *Sich geprügelt* є продовженням присудка попереднього речення, проте виділення другої частини присудка в окреме речення підкреслює його значення та робить експресивним;

– обставиною, наприклад: *220 Menschen arbeiten hier für die Landesbank. Neben an das nobelste Hotel New Yorks, das «Waldorf Astoria» (Focus 2009-16).*

– означенням, наприклад: *mit welchen Fantasien der Vesuv die Menschen in Neapel beschäftigt, will Esposito nicht verraten. Glückshändlergeheimnis sozusagen (Focus 2009-16).*

Парцеляції підлягають і оформлені як цілі речення частини, які починаються найчастіше сполучниками *und* або *oder* та зазвичай мають емоційно-експресивне забарвлення, наприклад: *Wenn es schlecht ausgeht, sagt Kevin, «ist die Scheiße am Dampfen». Und das Kind weg. Oder jedenfalls er weg vom Kind; Kevin hat kurz überlegt, physisch zu reagieren, sich dann aber doch darauf beschränkt, einfach über das Kind von der besten Freundin dieses Typen herzuführen. «Ist niveaulos, aber egal. « Besser als schlagen. Oder jedenfalls folgenloser (Focus 2009-24).*

Залежно від ступеню експресивності парцельовані конструкції класифікують [10, с. 146] відповідно до таких положень:

– ступінь експресивності парцеляції прямо пропорційна силі синтаксичних зв'язків частин комунікативно розчленованої структури;

– взаємна передбачуваність або непередбачуваність парцеляції;

– ступінь інтонаційно-змістової та синтаксичної самостійності парцелята у структурі речення.

Парцельовані конструкції можуть відокремлюватися не лише крапкою, але й за допомогою таких знаків пунктуації як тире та знак питання: *Wenn er Lust hat, ins Kino zu gehen, hat sie garantiert keine. Und umgekehrt. Vor ein paar Monaten waren sie mal schwimmen. Aber sonst? (Focus 2009-24),* що надає їм додаткової виразності. Як показав аналіз текстів-репортажів, парцельовані елементи виступають як окремими словами та словосполученнями: *Der kämpfte in Gestalt von Mario Adorf schon vor 16 Jahren in dem ZDF-Mehrteiler um seine Kaufhäuser. Und gewann (Focus 2009-30),* так і реченнями: *Das Angebot orientiert sich am Bedarf, an den Wünschen der Eltern – auch das ist neu (Focus 2008-5); Einmal im Monat dürfen die Heimkinder, deren Eltern noch leben, sie im Todestrakt anrufen – falls die Gefängnisleitung es zulässt (Focus 2007-22).* Останні зустрічаються у текстах-репортажах частіше.

Парцеляція як один із найчастотніших експресивних засобів текстів-репортажів взаємодіє із іншими засобами створення експресивності. Така взаємодія, що називається стилістичною конвергенцією, може відбуватися в межах одного речення або об'єднувати декілька речень. Конвергенція у межах одного речення: *In einer Welt, wie sie auch sein kann – und ganz oft ist. Das Leben als ein großartiges Fest. Feier es (Brigitte 2006-19),* тут парцеляція поєднується із епітетом.

У наступному прикладі парцеляція відбувається у межах одного абзацу та поєднується з асиндетичним та моносиндетичним зв'язком: *Das können Düfte sein für Waschmittel und Weichspüler. Für Seifen, Klosteine, Putzmittel. Für Duschbäder und Haarshampoos. Kreiert und produziert nach Geruchsvorlieben ihrer Bestimmungsmärkte, ob nun Iran, Russland oder Brasilien. Es können aber auch naturidentische Aromen für aller Herren Länder sein. Surrogate für Tomate und Röstzwiebel. Knoblauch, Käse, Margarine. Intensivierende Zugaben zu Brot und Baguette. Selbstredend der Geschmack von Obst jeder Provenienz, von Erdbeere über Apfel bis zur Kiwi. Ingredienzen zu Suppe Halal für Muslime oder kosher für die jüdische Glaubensgemeinschaft. Jedeo Art von Würzpulvermischung feinsten Kalibers für überall beliebte Snacks (Focus 2008-11).*

Таким чином, парцеляція – засіб експресивного синтаксису, який зустрічається у всіх проаналізованих репортажах і тому його можна виокремити як один з найхарактерніших для мовленнєвого стилю репортажу. У репортажах парцеляція виконує різноманітні стилістичні функції, які сприяють посиленню загального експресивного фону текстів-репортажів.

Перспективним ми бачимо подальше дослідження парцеляції на матеріалі інших функціональних стилів.

Література:

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка) / О. В. Александрова. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
2. Береговская Э. М. Очерки по экспрессивному синтаксису / Эда Моисеевна Береговская. – М. : Рохос, 2004. – 208 с.
3. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : [учеб.] / Маргарита Петровна Брандес. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
4. Геллер Э. С. Синтаксические средства экспрессивности и их роль в абзаце научных текстов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Э. С. Геллер. – Л., 1991. – 18 с.
5. Даштамирова З. Г. Некоторые синтаксические средства реализации эмоциональности в языке газетной публицистики : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / З. Г. Даштамирова. – М., 1973. – 23 с.
6. Иванова Е. Ю. Конструкции экспрессивного синтаксиса в современном болгарском языке : [учеб. пособ.] / Елена Юрьевна Иванова. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1999. – 96 с.
7. Кузьмина Т. Е. Парцелляция как средство достижения экспрессивности высказывания (на материале английской и американской литературы XX века) / Т. Е. Кузьмина // Стилистика текста. Языковые средства экспрессивности текста. – Уфа, 1989. – С. 23-29.
8. Кострова О. А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка : [учеб. пособ.] / Ольга Александровна Кострова. – М. : Флинта : Московский психолого-социальный ин-т, 2004. – 240 с.
9. Пустовар О. В. Номінативний і комунікативний аспекти парцеляції в сучасній німецькій мові : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Пустовар Ольга Вікторівна. – Запоріжжя, 2006. – 218 с.
10. Рогова К. А. Синтаксические особенности публицистической речи / К. А. Рогова. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1975. – 71 с.
11. Сковородников А. П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка: опыт системного исследования / А. П. Сковородников. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1981. – 225 с.
12. Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков / Бранко Тошович. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 560 с. – (Studia philologica).
13. Швец А. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка: о некоторых особенностях синтаксического строя современной газетной речи и тенденциях ее развития / Алла Васильевна Швец. – К. : Вища школа, Изд-во при КГУ, 1979. – 127 с.
14. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache: Sprachvarietäten / P. Braun. – Stuttgart : Kohlhammer, 1998. – 268 s.
15. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache / Fleischer, G. Michel. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1975. – 394 s.
16. Göttert K.-H. Einführung in die Stilistik / K.-H. Göttert, O. Jungen. – München : W. Fink, 2004. – 288 s.